نگاهی به سینمای تاریخی ایران به بهانه اکران شاه خاموش

از کهن تاکنون

علی علائی

تاریخ یکی از اصلی ترین منابع شناخت و معرفت انسان تعریف شده است. مضامین، مفاهیم و حقایقی که در پی تحلیل های تاریخ شناسانه به دست می آیند به انسان کمک می کنند تا تسلط خود را بر آینده ممکن سازد. از سویی دیگر تاریخ سرشار از وقایع و حوادث متنوعی است که مصالح مورد نیاز ایجاد یک درام را برای هنرهای نمایشی به خصوص سینما فراهم می آورند. تاریخ روایتی بدون احساس است و سینما با تنیدن مضامین آن در یک ساختار دراماتیک و افزودن جذابیت های بصری به آن تلفیقی می سازد تا تماشاگر حین بهره بردن از اطلاعات ارائه شده یک تجربه التذاذی را نیز از سر بگذراند.

عنوان فیلم تاریخی به مجموعه فیلم هایی اطلاق می شود که فرهنگ رفتاری، اجتماعی، شیوه های زندگی، زمان، فضا، مکان، لباس و ادوات و ابزارآلات زمان گذشته را در یک قالب روایتی و تصویری ارائه می کنند. از این رو فیلم های تاریخی را می توان در چند گروه مورد بررسی قرار داد. یکی مجموعه فیلم هایی هستند که به وقایع خاص و مشهور استناد می کنند و با وفاداری نسبتاً کامل به اصل ماجرا به تصویر کردن آنها می پردازند. در همین میان فیلم هایی به شخصیت های مشهور و مطرح تاریخ می پردازند که طبعاً به دلیل شهرت شخصیت مورد انتخاب، امکان تحریف به حداقل می رسد و از طرف دیگر لزوم مداقه و تحقیق در منابع نوشتاری و غیر نوشتاری به حداکثر می رسد. از سویی برخی فیلمسازان به عمد ویژگی های بعضی از شخصیت های تاریخی را دچار تغییراتی می کنند تا به اهداف مفهومی خاصی دست یابند. فیلمسازانی که در پی اسطوره سازی از یک شخصیت تاریخی اند عموماً در این طیف قرار می گیرند. اما بخش عمده ای از تولیدات سینمایی در حیطه فیلم های تاریخی، به قصص عامیانه، افسانه ها، تابوهای بومی، فولکلور و ادبیات کلاسیک وفنون کهن ادبی گرایش پیدا می کنند که در این دست فیلم ها، فیلمساز نسبت به ارائه دقیق وقایع و نقش اشخاص در پیشبرد وقایع تعهد کمتری از خود نشان می دهد و برای بهره گیری هر چه بیشتر از درام و تراژدی ایجاد برخی از تغییرات را نیز ضروری می بیند.

چرا که در اکثر این قصه ها و روایت ها عناصر داستانی، دراماتیک و نمایشی پرفایده ای یافت می شوند. در فصل مشترک این دسته بندی ها حضور مشخص برخی از فیلمسازان عمدتاً به واسطه طرح دغدغه های فکری، فلسفی و یا هنری است که سبب می شود تا تغییراتی که عموماً به دلیل الزامات دراماتیک و هنری انجام می پذیرند توجیه پذیر شوند.

پرداختن صرف به واقعیات تاریخی و تکلف به رعایت جزییات وقایع و اتفاقات، تأثیر قوه تخیل فیلمساز را کاهش می دهد. گسترش دامنه تخیل فیلمساز سبب دگرگونی ماهیت واقعیت نمی شود، بلکه دخالت عواطف شخصی فیلمساز است که این دگرگونی و تحریف را موجب می شود. آیا هر آنچه به عنوان تاریخ از نسلی به نسل بعد منتقل شده است عین واقعیت است؟ شاید تاریخ نگاران و راویان این وقایع را با علایق، تخیلات و عقایدشان آمیخته باشند و روایتی فردی و شخصی ارائه داده باشند. در ارجاع به چنین منابعی فیلمساز مجاز است تا به نفع حقیقت متعهد به بیان واقعیت نشود. از طرف دیگر اگر فیلمساز علاقه مند به اسطوره پردازی است بایستی تاریخ را کنار بگذارد. پرداختن به شخصیت های اساطیری از سوی فیلمساز از تعهد او به روایت سراست یک شخصیت یا اتفاق تاریخی می کاهد. پس فیلمساز شخصیت هایی را از متن روایت جدا می کند تا آنان را به اسطوره تبدیل کرده و بر اساس ویژگی های شخصیت های اساطیری کاراکترسازی کند تا به رؤیای جمعی که اسطوره نامیده می شود نزدیک شود.

مجموعه فیلمهای تاریخی سینمای ایران به زحمت صد عنوان را از سر می گذراند که از این میان ۶۰ عنوان در قبل از انقلاب ساخته شده اند و نیمی از این ۶۰ فیلم نیز بر اساس قصه های تاریخی مشهور و یا افسانه های عامیانه بر گرفته از فرهنگ ومتون کهن ساخته شده اند و با احتساب ۴ فیلمی که مرحوم علی حاتمی از مجموعه سلطان صاحبقران به نسخ سینمایی تبدیل نمود تقریباً ۹ فیلم در قبل از انقلاب بر اساس وقایع دوران حکومت سلسله قاجاریه ساخته شده است که ۵ عنوان آن متعلق به علی حاتمی است. اما نزدیک به نیمی از تولیدات سینمای ایران در زمینه تاریخی در پس از انقلاب وقایع دوران قاجاریه را به عنوان متن انتخاب کرده اند و این از آنجا ناشی می شود که این دوره به واسطه قرابت زمانی با دوران معاصر و وجود اسناد ومدارک نسبتاً معتبر بیشتر مورد توجه فیلمنامه نویسان و فیلمسازان قرار گرفته است و تحقیقات قرین به واقع تری در خصوص آنها صورت پذیرفته است. در دو دهه سی و چهل در سینمای ایران نیز ۳۵ عنوان فیلم تاریخی ساخته شد که عمده آنها تولیدات استودیوهای پارس فیلم و عصر طلایی بودند. در دهه پنجاه نیز بالغ بر بیست فیلم تاریخی ساخته شد.

اما پیشگام این عرصه همچون عرصه های دیگر، عبدالحسین سپنتا بود که در طی سال های ۱۳۱۳ تا ۱۳۱۶ پس از دختر لر فیلم های تاریخی فردوسی، شیرین و فرهاد، چشم های سیاه و لیلی و مجنون را ساخت و این از آن رو بود که سپنتا هنگام تحصیل در مدرسه زرتشتیان تهران به مطالعه تاریخ و ادبیات ایران باستان علاقه مند شد و سپس تحقیقات خود را در این زمینه در هند نیز ادامه داد و در همان جا بود که با سینما آشنا شده و علاقه مند می شود تا برای نمایش فرهنگ و تاریخ سرزمینش از این اختراع جدید استفاده کند. فیلم های سپنتا همه در هند ساخته شدند و اساساً گرچه فعالیت سینمای ایران آغاز شده بود اما فراهم آوردن توان و امکانات کافی و لازم برای تولید یک اثر تاریخی در بضاعت سینمای ایران نبود.

دوره دوم سینمای ایران در سال ۱۳۲۷ با فیلم زندانی امیر آغاز می شود که خود فیلمی تاریخی است و توسط دکتر اسماعیل کوشان نوشته و کارگردانی شده است. دکتر کوشان در استودیو پارس فیلم و در طی سال های ۱۳۲۷ تا ۱۳۵۵ مجموعاً ۲۳ فیلم با مضمون تاریخی تولید کرد که این صرف نظر از علاقه او به تاریخ و قصص کهن و افسانه های عامیانه به علت استقبال مردم از فیلم های تاریخی و بالاخص نوع حادثه ای آن که به فیلم های گلادیاتوری معروف بود و نیز تئاترهای تاریخی ناشی می شود. محصولات آن دوره سینمای ایران بنا به اظهار صاحبنظران ناشی از توجه به عوامل تجاری فیلمها بوده و عمده کردن وجه دلباختگی شخصیتها و عاشق پیشگی کاراکترهای این فیلمها نیز به همین دلیل بوده است و به عبارتی قراردادهای قالبی و الگوهای دستمالی شده را بنا به استدلال غلام حیدری مورخ سینمایی، در قالب داستانهای کهن ریخته و همچنان از باورهای سست و فرسوده دفاع کردند، اما در عین حال بیشتر تولیدات تاریخی پارس فیلم بر اساس افسانه ها و قصه های کهن بوده و تنها فیلمهایی چون یعقوب لیث صفاری، عباسه و جعفر برمکی و شیر خفته براساس وقایع مستند تاریخی ساخته شدند و باقی تولیدات فیلمهای فانتزی بودند که وقوع ماجراهای آنها در زمانهای گذشته آنها را در ردیف فیلمهای تاریخی قرار می داد. از طرف دیگر در دسترس بودن قصه های کهن مشکل داستان پردازی و استفاده از قوه تخیل را برای فیلمنامه نویسان آن دوره حل می کرد. سیامک و شاپور یاسمی، سرهنگ ابراهیم زمانی آشتیانی و کریم فکور فیلمنامه نویسان مطرح فیلمهای تاریخی آن دوره بخشهایی از این روایات ومتون را انتخاب کرده و بر اساس آنها فیلمنامه را تنظیم می کردند. افزودن رقص و آواز به این فیلمها نیز برای برآورده ساختن تمنیات سودجویانه تولید کنندگان بوده است.

در این میان، در سال ۱۳۴۶ فریدون رهنما فیلم سیاوش در تخت جمشید را می سازد که از اساس با تفکری مغایر با تولیدات تاریخی آن دوره ساخته می شود. فیلم که نگاهی عارفانه به آدم و تقدیر تاریخی داشت، تصویری ذهنی از شکوه و عظمتی رنگ باخته را ارائه می دهد. رهنما با تعمدی خاص شخصیتهای سیاوش و سودابه را از شاهنامه اقتباس کرده و آنها را در تخت جمشید قرار می دهد و با شناساندن بیشتر شخصیت سیاوش و زندگی و مرگ تاریخی او، وی را از جبر زمان خارج کرده و با آدمیان امروزی متناظر می کند.

بحث انگیزترین فیلمساز در زمینه فیلمهای تاریخی علی حاتمی است. گرایش حاتمی به تاریخ و روایتهای شخصی او از وقایع و شخصیتهای تاریخی همواره محل بحث و بررسی بوده است. حاتمی با فیلمهایی که ساخت، نشان داد که به تاریخ و قصه های تاریخی، ادبیات کهن، فولکلور و زندگینامه های تاریخی و اسطوره ای علاقه دارد، اما این علاقه به سبب تحقیق او به دنبال یافتن یک زبان نمایشی تازه و پیدا کردن آهنگ و سیاق عبارات و ترکیب بندی ها حاصل شده است. او به قصد تبدیل کردن یک شخصیت یا رویداد به موقعیت و یا وضعیتی که قابلیت نمایش مورد نظرش را دارا باشد، این وقایع و اشخاص را از صافی ذهن خود گذرانده و به آنها ویژگیهایی از آن نوع که خود می پذیرفت، الحاق می کرد. در واقع او بارها اذعان داشت که به خاطر روایت یک واقعه تاریخی دست به ساختن فیلم نمی زده، بلکه می خواسته تا حقیقت موجود در آن وقایع را که محدودیت و برد زمانی خاصی ندارند، مطرح کند و تحقیقاً شکل نمایشی و ساختمان و مقررات قصه های کهن فارسی را به هدفش نزدیکتر می یابد. گرایش او به افسانه و تاریخ از موضوع ناشی نشده، بلکه از قالب آغاز می شد و همواره در پی شکل و ساختمان قصه بوده است. او حتی صراحتاً عنوان داشته بود: «من اصلاً منکر تاریخ هستم، با واقعیت هم اصلاً کاری ندارم. من همیشه دنبال حقیقت هستم تا واقعیت»، اما این تغییرات از نظر او محدودیتهایی نیز داشته و به عبارتی هیچ گاه در سند تاریخی دست نمی برد. او معتقد بود درباره مسائل معاصر جامعه حرف می زند، اما برای آنکه آنها را ریشه یابی کند، از گذشته شروع می کند. حاتمی پرسونژهای تاریخی را یک فرهنگ بیانی می دانست که توسط آنها موضوعی بیان می شود. آثار او عموماً با ایراد تقویمی توأم بودند که خود در این خصوص گفته بود: «ایراد تاریخی و ایراد تقویمی با هم فرق دارند؛ ایراد تاریخی، قلب حقیقت تاریخ است به قصدی و عمدی، اما ایراد تقویمی، خلاف محفوظات یک نسل است»، اما به هر صورت او آرزو داشت تاریخ بنویسد، اما «نه تاریخ مرسوم و معمول را، بلکه تاریخ مردمی ایران را، همان اقوال و شایعات و حرفهای مردمی ایران را، همانها که با گذر زمان به باور مردم بدل می شود.»

پس از انقلاب اسلامی، نهضت جنگل و ماجرای میرزا کوچک خان فرصتی برای طرح پیدا کرد و چند فیلم سینمایی از جمله پیک جنگل (حسن هدایت) و میرزا کوچک خان و سردار جنگل (ساخته های امیر قویدل) از این ماجراها بهره بردند. فیلمهای مذهبی چون سفیر (فریبرز صالح) نیز راهگشای پرداختن به مضامین دینی و مذهبی تاریخی شدند که این روند در ادامه به ساخت روز واقعه (شهرام اسدی)، مسافر ری (داود میرباقری) و مریم مقدس (شهریار بحرانی) منجر شد. در این میان محمد متوسلانی کفشهای میرزانوروز و جست وجوگر را ساخت که اولی مضمونی کمیک و پندآموز داشت و دومی از دل جریان سینمای عرفانی دهه ۶۰ بیرون آمده بود، اما وقوع انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی در اواخر دهه پنجاه و دهه شصت، دو رویداد تاریخی و مهم بود که در دل هر کدام حوادث و اتفاقات بسیاری را شاهد بودیم. در شرایط معاصر و امروزی یعنی در ابتدای دهه هشتاد رویکرد فیلمسازان به این دو مقطع مهم در طیف سینمای تاریخی قرار می گیرد. قریب ۲۶ سال از انقلاب و پانزده سال از پایان دفاع مقدس گذشته است و نگاه امروزی به وقایع آن دوران با مدارک و مستنداتی که وجود دارد و توسط نهادها و سازمانهایی جمع آوری و حفظ شده است، بستر وسیعی برای یافتن دراماتیک و تراژیک ترین ایده ها و روایتها است، وقایعی که اگر با پرداخت مناسب همراه باشند و شخصیتهای ویژه و خاص درگیر در شرایط این دو مقطع را به خوبی تحلیل و تصویر کنند، به آثار ماندگاری منجر خواهند شد. آنچه در سینمای دفاع مقدس به وقوع پیوسته، خود سندی تصویری از یک دوران است که برای نسلهایی که جنگ را از نزدیک ندیده و شرایط آن را تجربه نکرده اند، ماندگار خواهد بود.

دیپلمه‌های نظام قدیم و فارغ التحصیلان پیش دانشگاهی
آیا می‌خواهید به آسانی، بدون اتلاف وقت و
بدون کنکور وارد دانشگاه شوید؟
و در رشته‌های حقوق، کامپیوتر، حسابداری، مدیریت بازرگانی، زبان انگلیسی، شیمی، روان‌شناسی، زیست‌شناسی، ادبیات فارسی، آمار، فیزیک، علوم تربیتی، کتابداری، زمین‌شناسی، جغرافیا، الهیات، علوم اجتماعی و ریاضی در دانشگاه‌های دولتی پیام‌نور، تعمیری و ایمانس معتبر از وزارت علوم دریافت نمایید و نهایتاً نیز بتوانید در کلیه دانشگاه‌های کشور، در آینده در فوق‌لیسانس ادامه تحصیل دهید.
تلفن برای کسب اطلاعات بیشتر: ۸۳۱۱۲۵۱-۸۳۱۰۰۴۲ تهران پیام

شرکت آب و فاضلاب خوزستان
به دنبال درج آگهی فراخوان نخست پیمانکار به شماره‌های ۸۳/۹۵، ۸۳/۹۶ مربوط به شرکت آب و فاضلاب خوزستان اشتباهاً نام شرکت آب و فاضلاب اهواز قید گردیده که بدین‌وسیله اصلاح می‌گردد.
روابط عمومی و آموزش همگانی
شرکت آب و فاضلاب خوزستان

جناب آقای مهندس ابراهیم شکوری
با کمال مسرت انتخاب بجا و شایسته حضرتعالی را به عنوان رئیس شرکت ملی پخش فرآورده های نفتی ایران – منطقه کرج – تبریک عرض می نماییم.
فرهت نژاد – قاسمی
مدیریت جایگاه ۱۱۰ و جایگاه هشتگرد

منطقه ویژه اقتصادی بندر شهید رجایی
S.E.Z.
P.S.O.
آگهی مناقصه عمومی
اداره کل بنادر و کشتیرانی استان هرمزگان
موضوع مناقصه: خرید، تحویل، نصب و تجهیز ۸ دستگاه اتاقک پیش‌ساخته بتنی دو جداره
۱- مهلت فروش: از مورخ ۸۳/۸/۹ تا ۸۳/۸/۱۸
۲- محل خرید اسناد: بندرعباس، اداره کل بنادر و کشتیرانی استان هرمزگان، واحد مهندسی و عمران، امور پیمان و رسیدگی (بجز ایام پنجشنبه و تعطیل)، تلفن: ۰۷۶۱-۵۵۶۰۰۴۶
۳- مهلت و محل دریافت پیشنهاد: آخرین مهلت تحویل اسناد ۸۳/۸/۲۳ و محل دریافت پیشنهاد: بندرعباس، اداره کل بنادر و کشتیرانی استان هرمزگان، واحد مهندسی و عمران، امور پیمان و رسیدگی (بجز ایام پنجشنبه و تعطیل)، تلفن: ۰۷۶۱-۵۵۶۰۰۴۶
۴- مبلغ فروش اسناد مناقصه: ۱۰۰۰۰۰ ریال به شماره حساب ۹۵۰۵۷ به نام درآمد بندر نزد بانک ملی شعبه بندر و کشتیرانی یا گمرک
شرایط خاص پروژه: ۱- ارائه مدارک مربوط به انجام یک کار مشابه در سه سال اخیر و رضایتنامه از کارفرما درخصوص کار مذکور
۲- ارائه مدارک مربوط به فعالیت شرکت درخصوص تهیه و تولید قطعات پیش ساخته بتنی
برای کسب اطلاعات بیشتر به محل دریافت اسناد و یا سایت WWW.IRANETS.COM مراجعه نمایید.

آگهی مزایده
شرکت آب و فاضلاب مشهد درنظر دارد کالاهای کم‌مصرف و اسقاط خود را به شرح ذیل از طریق مزایده عمومی به فروش برساند. لذا از کلیه متقاضیان دعوت می‌شود برای اخذ اسناد مزایده از تاریخ درج آگهی روزنامه به مدت ده روز به نشانی: مشهد، خیابان دانشگاه، مقابل دانشکده پزشکی، شرکت آب و فاضلاب مشهد، امور تدارکات و قراردادها مراجعه نمایند.
۱- لوازم برقی شامل: رله، کنتاکتور، آمپر، کلیدهای روغنی و ترانس
۲- انواع اتصالات و شیرآلات برنزی و گالوانیزه و پلی‌اتیلن
۳- لوله و اتصالات آزبست
۴- انواع موتورهای برقی
۵- انواع اتصالات چدنی و فولادی
۶- انواع لوله تخم‌مرغی بتنی
۷- لوازم و متعلقات کلرزنی
۸- انواع لاستیک و تیوپ و لوازم
۹- انواع لوازم برقی زیمنس
۱۰- انواع لوازم متفرقه
۱۱- لوازم اسقاط چدنی، برنزی، فولادی
۱۲- انواع لوازم متفرقه اسقاط
بدیهی است شرکت در رد یا قبول یک یا کلیه پیشنهادات مختار خواهد بود.
دفتر روابط عمومی شرکت آب و فاضلاب مشهد

وزارت مسکن و شهرسازی
سازمان ملی زمین و مسکن
پروژه میدان امام خمینی (ره) ارومیه
آگهی فراخوان مناقصه
مشارکت احداث مجتمع تجاری
سازمان ملی زمین و مسکن درنظر دارد برای احداث مجتمع تجاری پنجم طرح میدان امام خمینی «ره» ارومیه به مساحت ۵۱۷۵ مترمربع، در چهار طبقه واقع در اراضی شرق بازار قدیمی ارومیه از طریق مناقصه، پیمانکار مشارکت انتخاب نماید. (بهای زمین + هزینه پروانه ساختمانی + هزینه خدمات مهندسی طراحی و نظارت آورده سازمان محسوب می‌گردد). لذا از کلیه سازندگان و علاقه‌مندان به سرمایه‌گذاری از بین شرکت‌های پیمانکاری ذیصلاح دعوت می‌نماید از مورخ ۸۳/۸/۱۱ تا ۸۳/۸/۱۶ مابین ساعات اداری برای دریافت اسناد مناقصه به دفتر مدیریت پروژه میدان امام خمینی «ره» واقع در ارومیه، خیابان بعثت، نبش بن بست ششم مراجعه نمایند. ضمناً در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر شماره تلفن: ۲۲۳۳۳۳۸-۰۴۴۱ جوابگوی سؤالات خواهد بود.

البرز تابان تقدیم می کند
Plasma TV
A Real Solution for your Business
تلویزیون پلاسما
اینک در ایران
البرز تابان
بهترین عرضه کننده ماشینهای اداری درایران
1 year Warrantee
تلفن: ۸۷۴۹۱۹۱ فکس: ۸۷۴۹۱۹۰
www.alborztaban.com